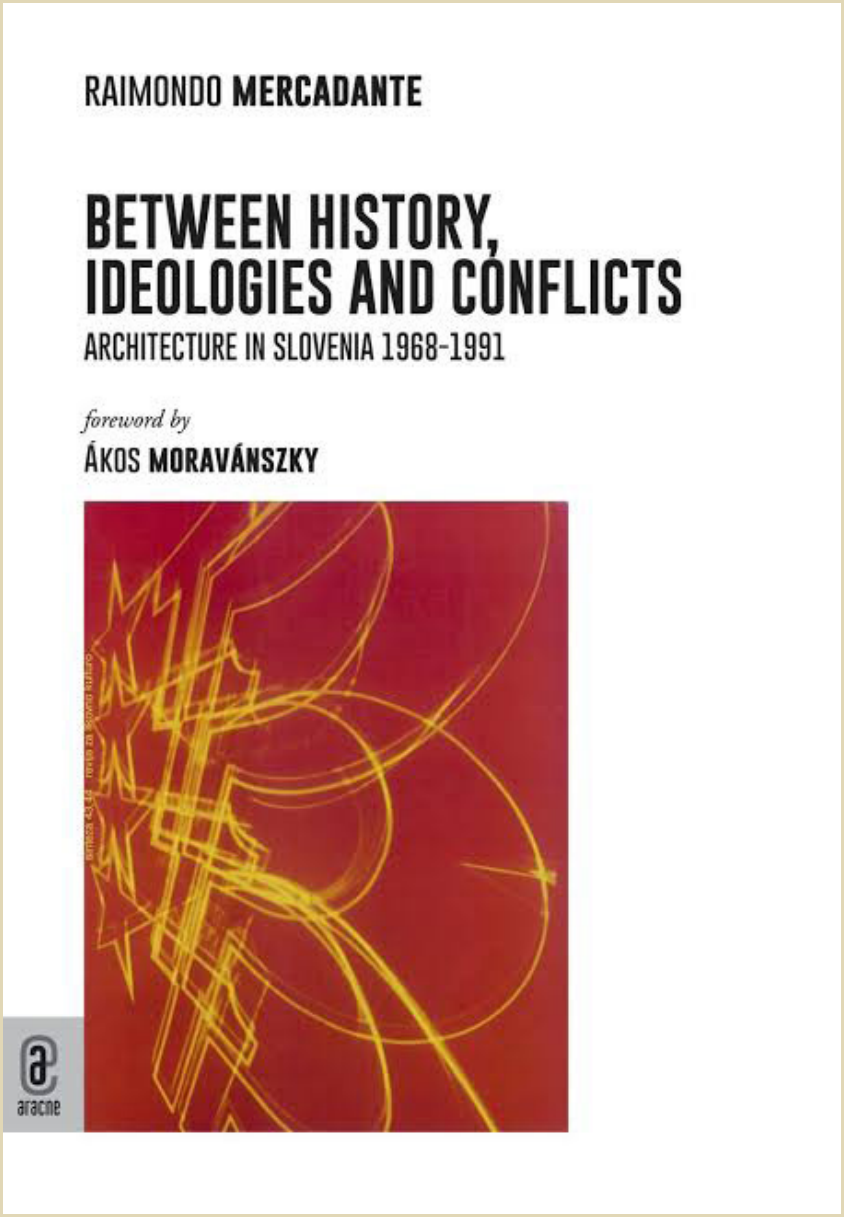
Hana Bečeić

Arhitektura kao rasprava

Raimondo Mercadante, *Between History, Ideologies and Conflicts: Architecture in Slovenia 1968–1991*, Torino: Politecnico di Torino, 2024., 548 str.

RAIMONDO MERCADANTE
BETWEEN HISTORY, IDEOLOGIES AND CONFLICTS
ARCHITECTURE IN SLOVENIA 1968-1991
foreword by
ÁKOS MORAVÁNSZKY
aracne

Kako je razmjerno mala slovenska arhitektonska zajednica u susretu s međunarodnim strujanjima oblikovala vlastiti prepoznatljiv glas i kako pisati povijest jedne nacionalne arhitektonske sredine ako su profesionalne mreže koje ju oblikuju izrazito transnacionalne?

Knjiga Raimonda Mercadantea *Between History, Ideologies and Conflicts: Architecture in Slovenia 1968–1991*[1] na ta pitanja odgovara drukčije od klasičnih nacionalnih pregleda. U studiji od više od petsto stranica građevine često ostaju u drugom planu, dok u prvi plan dolaze škole, časopisi, natječaji, izložbe, polemike i profesionalne veze s pomoću kojih su se oblikovale ideje o arhitekturi i gradu. Arhitektura se pritom ne promatra prvenstveno kao niz dovršenih objekata, nego kao rezultat intelektualnih rasprava, institucionalnih okolnosti i profesionalnih položaja koji su prethodili samoj gradnji. Širinu te perspektive dijelom određuje i autorov položaj izvan slovenske historiografske tradicije. Obrazovan u Palermu i Torinu, Mercadante slovenskoj arhitekturi pristupa s odmakom od ustaljenih hijerarhija. Taj položaj ne jamči neutralnost, ali mu omogućuje da slovensku scenu sagleda u jugoslavenskom, srednjoeuropskom i talijanskom kontekstu.

Odabir razdoblja između 1968. i 1991. godine nije tek kronološka odluka, nego jedan od temelja autorove interpretacije. Početna godina označava afirmaciju generacije arhitekata obrazovanih pod snažnim utjecajem Edvarda Ravnikara,

1 Knjiga je dostupna na mrežnoj stranici: https://www.aracneeditrice.eu/anteprime/9791221813234.pdf

dok završna upućuje na raspad političkoga i institucionalnog sustava koji je desetljećima određivao uvjete arhitektonskog djelovanja. Slovenija je pritom osobito zanimljiv slučaj: dovoljno bliska jugoslavenskom prostoru da dijeli njegove razvojne procese, a istodobno snažno povezana sa srednjoeuropskim i talijanskim kulturnim krugovima. U tumačenju tog položaja Mercadante polazi od Ravnikarova nasljeđa, ali ne svodi ga na jedinstvenu školu mišljenja. Prateći različite profesionalne i teorijske odgovore njegovih učenika, ideju „Ravnikarove škole" rastvara u niz često divergentnih interpretacija modernističkog nasljeđa. Upravo ta unutarnja raznolikost važna je za razumijevanje kasnijih rasprava o povijesti, regionalizmu i postmodernizmu.

Jedan od najuvjerljivijih dijelova knjige posvećen je stručnoj periodici. Analize časopisa *Arhitekt*, *Sinteza* i *AB – Arhitektov bilten* rasvjetljuju način na koji su rasprave o postmodernizmu, regionalizmu i kritici modernizma oblikovale profesionalni diskurs, često jasnije nego sama izvedena arhitektura. Ideje Alda Rossija, Manfreda Tafurija ili Roba Kriera nisu se jednostavno preuzimale, nego su se čitale selektivno i prilagođavale lokalnim okolnostima. Slična se dinamika razabire u djelovanju skupine Kras, urbanističkim debatama o Ljubljani i Mariboru te arhitektonskim natječajima. Posebnu vrijednost pritom imaju analize arhitektonskih natječaja i neizvedenih projekata, koji otkrivaju profesionalne ambicije i moguće smjerove razvoja koje izvedena arhitektura sama ne može pokazati. Uključivanjem takve građe

Mercadante arhitektonsku kulturu razdoblja sagledava i na temelju zamišljenoga, a ne samo ostvarenoga. Iz tih primjera proizlazi jedna od središnjih teza studije: slovenska arhitektura 70-ih i 80-ih godina nije se razvijala odbacivanjem modernizma, nego njegovim preispitivanjem, prilagodbom i reinterpretacijom.

Šire značenje te teze postaje vidljivo kada se slovensko iskustvo smjesti u europski kontekst. Knjiga ne ulazi u izravnu polemiku s uvriježenim tumačenjima postmodernizma u socijalističkim zemljama, ali prikupljena građa jasno upozorava na ograničenja takvih generalizacija. Jugoslavensku arhitekturu teško je svesti na model zakašnjele recepcije procesa oblikovanih na Zapadu, kao što ju je neprecizno poistovjećivati s razvojem u sovjetskom bloku. Snažna tradicija moderne arhitekture, čiji korijeni sežu u međuratno razdoblje, te dugotrajna otvorenost prema međunarodnim stručnim vezama stvorile su drukčije polazište za promjene koje se intenziviraju tijekom 70-ih i 80-ih godina. Postmodernistički pomaci u Sloveniji zato se ne pojavljuju kao nagli stilski rez ili uvoz gotovih obrazaca, nego kao rezultat kritičkog odnosa prema vlastitome modernističkom nasljeđu, povijesti, gradu i lokalnom kontekstu. U tome se vidi jedan od najzanimljivijih interpretativnih dosega knjige: slovenska arhitektura, a posredno i jugoslavenska, uključuje se u širu europsku raspravu razdoblja, umjesto da ostane svedena na perifernu inačicu „istočnoeuropskog" postmodernizma.

Slična osjetljivost prema kontinuitetima i postupnim promjenama obilježava i posljednja poglavlja, posvećena prijelazu iz socijalističkog u postsocijalističko razdoblje. Godina 1991. nije predstavljena kao granica nakon koje prethodni sustav nestaje preko noći, nego kao politički prijelom unutar procesa koji se odvijaju različitim brzinama. Postupniji model privatizacije produljio je preobrazbu poduzeća i struke, dok su privatizacija stanovanja, denacionalizacija i slabljenje planskih tijela brže mijenjali odnos javnoga i privatnog vlasništva te uvjete urbanog razvoja. Profesionalne mreže, teorijski položaji i projektantske prakse pritom su zadržali veću postojanost od političkih institucija. Takvo čitanje odgovara sporijem ritmu slovenskoga tranzicijskog puta i čini ga osobito pogodnim za usporedbu sa sredinama u kojima su rat, raspad države ili naglije gospodarske promjene proizveli oštrije prekide. Politička promjena ovdje zato nije automatski i potpuni arhitektonski rez, nego jedna dionica dugotrajnije profesionalne, prostorne i ekonomske transformacije.

Metodološki, knjiga se nadovezuje na već uspostavljene pravce u historiografiji jugoslavenske arhitekture. Interes za kulturne transfere, profesionalne mreže i međunarodne veze nije novost; srodnu je perspektivu, primjerice, već afirmirao projekt *Nedovršene modernizacije*. Doprinos ove studije leži prije svega u sposobnosti da te perspektive objedini s političkim, gospodarskim i institucionalnim uvjetima arhitektonskog djelovanja te na toj osnovi ponudi

sintezni pregled slovenske arhitektonske kulture promatranog razdoblja. Zanimljivo je pritom da tako opsežna sinteza slovenske arhitektonske povijesti nastaje izvan domaće historiografske sredine. To ne umanjuje važnost slovenskih istraživanja na koja se knjiga oslanja, ali potvrđuje produktivnost odmaka: parcijalni uvidi ovdje se okupljaju u širu interpretativnu cjelinu.

Ta sintezna ambicija ipak nije bez ograničenja. Mnoštvo aktera, projekata, časopisa i stručnih rasprava povremeno otežava praćenje središnje argumentacije, pa pojedine interpretativne teze ostaju nedovoljno razrađene u odnosu na građu koja ih podupire. Na mjestima gdje se nižu brojni primjeri i informacije knjiga poprima gotovo enciklopedijski karakter, a autorska interpretacija povlači se u drugi plan. To ne umanjuje vrijednost istraživanja, ali otkriva cijenu tako opsežnog zahvata.

Za hrvatsku historiografiju arhitekture knjiga je posebno poticajna kao komparativni okvir. Slovenija i Hrvatska dijelile su politički i gospodarski sustav, institucionalne modele, stručne mreže i velik dio profesionalnog prostora, ali iz tih zajedničkih pretpostavki nisu proizišle identične arhitektonske kulture. Knjiga omogućuje preciznije razlikovanje zajedničkih jugoslavenskih procesa od njihovih lokalnih ishoda, a upravo se u toj razlici otvara prostor za nova pitanja o hrvatskoj arhitektonskoj povijesti. Njezin najvažniji metodološki poticaj nije u tome da ponudi još jednu zatvorenu nacionalnu povijest, nego da nacionalni okvir ponovno

otvori prema prostoru zajedničkih institucija, prijenosa ideja i profesionalnih veza. Slovenska arhitektura tako prestaje biti tek susjedna priča i postaje nužna usporedna točka iz koje se jasnije razabiru kontinuiteti, lomovi i posebnosti hrvatskoga arhitektonskog iskustva. ×